

PETER MEGYEŠI

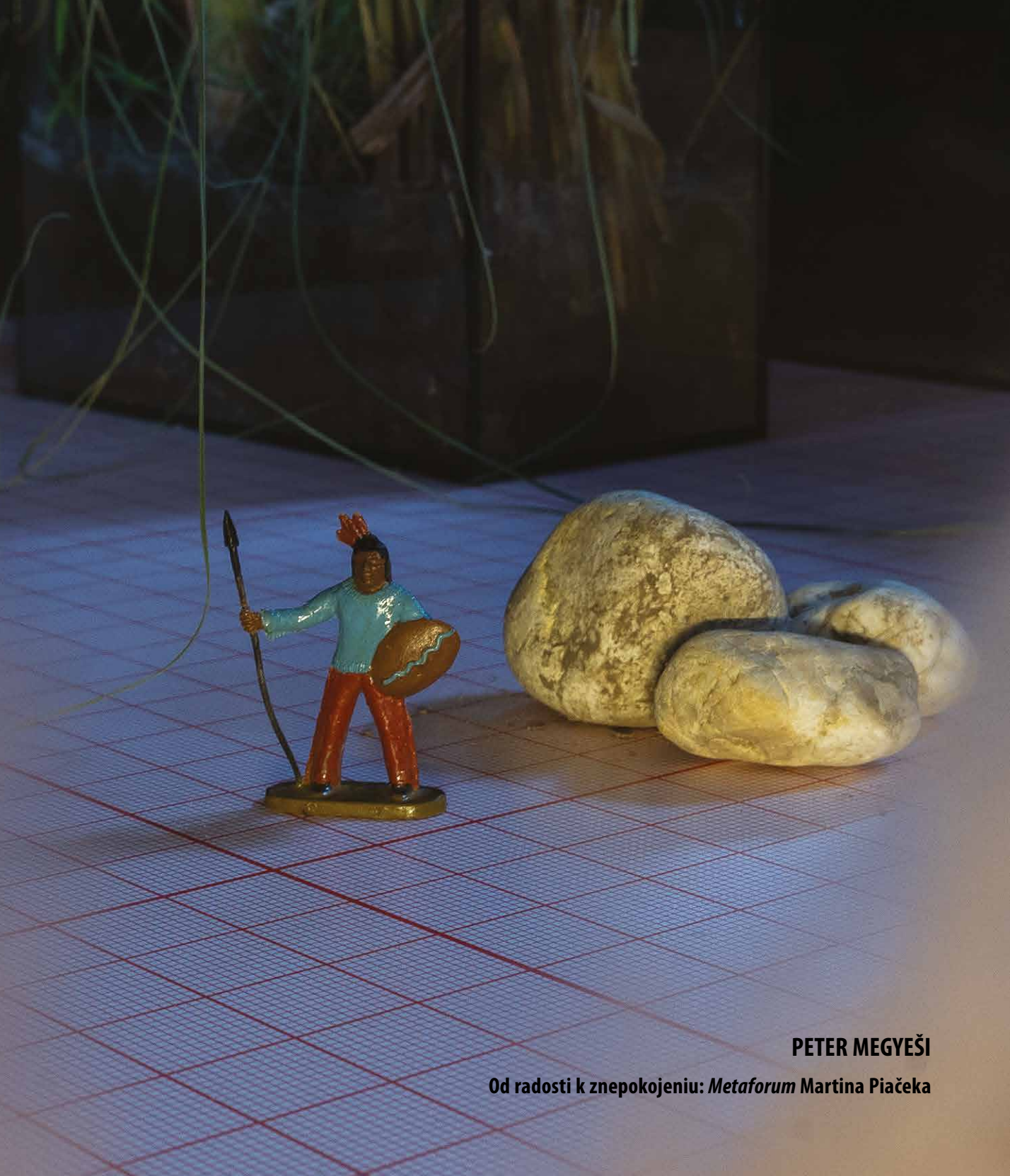
From Joy to Uneasiness: *Metaforum* by Martin Piaček

Annotation

In the Orthodox synagogue in Košice, Martin Piaček (b. 1972) created the installation *Metaforum*, grand in space and demanding to produce, and made accessible to spectators from 10 June to 10 July. The realization, curated by Nikolas Bernáth in collaboration with Košice's VUNU Gallery, is in a certain sense a departure from the artist's earlier work, as it particularly took on questions of national history and identity, and contexts of art in public space. The Košice realization demonstrates the change in Piaček's artistic direction, as he has been exploring the relationship between nature and culture, chiefly endeavoring to overcome how they are understood in a dualistic manner. Reflecting on alternative/non-linear is part of viewing it in this perspective. These tendencies are quite legible in this Orthodox synagogue installation.

Mgr. Peter Megyeši, PhD. (b. 1985), completed studies in the history and theory of art at the Faculty of Philosophy and Arts of Trnava University in Trnava (2011), and study fellowships at the Faculty of Arts of Charles University in Prague (2010-2011) and the Faculty of Arts of Masaryk University in Brno (2013). His doctoral dissertation in the history and theory of art at the Faculty of Philosophy and Arts of Trnava University was devoted to the meanings of layers in the medieval iconography of St. Christopher (2014). From 2014 to 2021 he lectured for the Department of Theory and History of Art at the Faculty of Arts of the Technical University of Košice. He is now working for the Department of the History and Theory of art at the Faculty of Philosophy and Arts of Trnava University and as a researcher for the Art Research Centre of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava. His focus is on researching medieval and early modern art, iconography, iconology, and emblematics, as well as reflecting on contemporary art and interpretation issues.

Martin Piaček: *Metaforum*, 2021, detail inštalácie

PETER MEGYEŠI

Od radosti k znepokojeniu: *Metaforum* Martina Piačeka

Martin Piaček: Metaforum, 2021, inštalácia. Celkový pohľad do priestorov ortodoxnej synagógy v Košiciach na Zvonárskej ulici

Martin Piaček: Metaforum, 2021, detail inštalácie, klenba tvorená zviazanými konármi, pokrytými ovčím rúnom

Martin Piaček (1972) vytvoril v ortodoxnej synagóge v Košiciach priestorovo veľkorysú a produkčne náročnú inštaláciu *Metaforum*, ktorá bola návštevníkom sprístupnená od 10. júna do 10. júla 2021. Realizácia, ktorá vznikla pod kuratelou Nikolasa Bernátha a v spolupráci s košickou galériou VUNU, predstavuje v istom zmysle odklon od predchádzajúcej tvorby autora, zaoberajúceho sa najmä otázkami národnej histórie, identity a kontextami umenia vo verejnom priestore.¹ Košická realizácia ukazuje zmenu v Piačekom autorskom smerovaní, keď aktuálne preskúma vzťah prírody a kultúry, pričom sa predovšetkým pokúša prekonať ich prevládajúce dualistické chápanie. Súčasťou takéhoto nazerania je i reflexia alternatívnych/nelineárnych modelov časovosti.² Tieto tendencie sú jasne čitateľné aj v inštalácii v ortodoxnej synagóge.

V centrálnej časti sa týči čierna kovová plošina nesená štyrmi stĺpmi, ktorá je ponáškou na bočné galérie synagógy. Po stranách je „baldachýn“ doplnený predsunutými torzami mramorových

¹ K charakteristike predchádzajúcej tvorby bližšie pozri: MAJLINGOVÁ, Zuzana L. O dekonštrukcii a demystifikácii ako princípoch tvorby. In *Profil súčasného výtvarného umenia*, 2012, č. 4, s. 47 – 61.

² Tento posun je zreteľný na Piačekovej výstave *ŠAD. Stručný archív daru* v Galérii Jozefa Kollára v Banskej Štiavnici (23. 10. 2020 – 9. 1. 2021). Tlačová správa je dostupná na Artalk.sk: <https://artalk.cz/2021/06/09/ts-martin-piacek-v-ortodoxnej-synagoge/> [23. 7. 2021].

Martin Piaček: Metaforum, 2021, detail inštalácie, plošina pokrytá kombináciou prírodných a umelých prvkov. Všetky foto: Tibor Czitó

Martin Piaček: Metaforum, 2021, detail inštalácie

pilierov rôzneho tvaroslovía. Plošina je čiastočne sprístupnená rebríkom. Ak po ňom vystúpime, ocitneme sa v zvláštnej situácii. Neisto stojaci na priečke rebríka sa hornou časťou tela nachádzame v neočakávanom prostredí – nad hlavou sa nám týči klenba tvorená zviazanými konármi, pokrytými ovčím rúnom. Pod touto konštrukciou kupoly, evokujúcou primitívny a provizórny prístrešok, nás obklopi kombinácia prírodných a umelých prvkov. Z akvárií vyrastajú trstiny a iné vodné rastliny, inštaláciu ďalej tvoria kamene, kosti, lastúra, semená rastlín, farebné postavičky indiánov a kovboja, detské autíčko, krompáč, umelá nástraha na ryby atď. Rozhliadame sa a objavujeme, jednotlivosti nachádzame postupne. Spájajúcim prvkom prostredia je milimetrový papier, ktorý pokrýva podlahu plošiny. Interiérom sa rozliehajú neidentifikovateľné zvuky, ktoré dopĺňajú tajuplnosť a hybridnosť celého environmentu. Akustickú zložku inštalácie, pozostávajúcu z upravených vtáčích spevov, vytvoril András Cséfalvay.

Sugestívne prostredie diváka aktivizuje fyzicky – nabáda ho vystúpiť po rebríku, a tak čiastočne preniknúť do prostredia na plošine a postupne ho objavovať, ale aj mentálne – ponúka mu množstvo rôznorodých vizuálnych, akustických a čuchových podnetov v prekvapujúcich kombináciách. Nikolas Bernáth v kurátorskom texte definuje inštaláciu ako autorskú kultúrnu situáciu založenú na poetikách dialógu medzi človekom a krajinou, pričom miestne špecifická inštalácia využíva jazyk architektúry na otvorenú a novú interpretáciu priestoru konkrétnej synagógy. Priestorová inštalácia spájajúca spektrum predmetov a prírodnín je koncipovaná asociatívne, pracuje s hybridnosťou, anachronizmom a špekulatívnosťou: „Projekt METAFORUM

Martin Piaček: Metaforum, 2021, detail inštalácie

tak pracuje s dislokáciou a premiestnením, deteritorializáciou a reteritorializáciou, de-auratizáciou a re-auratizáciou vecí. Vzniká nová imerzívna realita a neurčitá fúzia svetov – kultúry, prírody a časov – minulosti a prítomnosti. Autor takto skúma možnosti empirického poznania cez isté sebaaprekonanie, sebazabudnutie a následné rozpomínanie. Objekt je zároveň priestorom v priestore, kde pôvodnému architektonickému, kultúrnemu a sakrálnemu kontextu vládne paradoxne intervenciou človeka prírodné, minerálne a rastlinné. Dynamiku a exponovanosť života ľudí v exteriéri zas strieda pomalosť a miernosť života prírody (a bytia objektov) v interiéri. Na prvý pohľad nastolená dichotómia je však skôr dualitou, kde obe situácie sú pravdivé, a miesto antagonizmu vzniká synergia. METAFORUM je koncipované ako snaha siahať za hranice známeho a poznaného a pozdvihnúť znalosti a skúsenosti, ktoré unikajú nášmu slovníku či tradičným zmyslom a zameriavajú sa na okraje vedomia.”³

Ako explicitne uvádza kurátor v sprievodnom texte k výstave, zámerom inštalácie je vytvoriť novú a otvorenú interpretačnú situáciu. Neurčitá fúzia svetov, nová imerzná⁴ realita (umožňujúca ponoriť sa do virtuálneho sveta), siahanie za hranice známeho a zameranie sa na okraje vedomia však môže byť pri odkrývaní významov nielen priestorom radostného objavovania, ale aj nebezpečným priestorom plným nástrah. A to najmä v prípade, ak sa tento odvážny a ambiciózny pokus operujúci s pamäťou, kultúrnym a prírodným kontextom cielene realizuje

³ Kurátorský text je publikovaný na webových stránkach galérie VUNU: <https://www.vunu.sk/off/metaforum> [23. 7. 2021].

⁴ Namiesto adjektíva „imerzívna“, ktoré je použité v kurátorskom texte, ale nevyskytuje sa v slovenskom jazyku, používam korektnú formu „imerzná“. Bližšie vysvetlenie na stránkach jazykovej poradne: <https://jazykovapordna.sme.sk/q/9594/> [20. 7. 2021].

Martin Piaček: Metaforum, 2021, detail inštalácie, akvárium s trstinou a inými vodnými rastlinami

v ortodoxnej synagóge, teda v pôvodne sakrálnom priestore, neodmysliteľne spojenom s tragickým osudom ľudí, ktorí ho v minulosti používali. Pri miestne špecifických umeleckých intervenciách v synagógach je aspekt kolektívnej pamäti interpretačným rámcom, ktorý tieto lokality – chápané ako memento – definuje, je zásadným a formujúcim kontextom, do ktorého každá inštalácia vstupuje. Z hľadiska autorskej intencie a vedomého utvárania významov v procese vzniku i recepcie diela nie je priestor synagógy neutrálnym galerijným priestorom typu *White Cube*. Napokon, toho si bol, samozrejme, vedomý aj autor diela: „*Je to fantastický priestor. Nechcel a ani som nemohol doň priamo zasahovať, no aj napriek tomu so synagógou v istých momentoch pracujem. Keď sme totiž v synagóge, nemôžeme sa tváriť, že v nej nie sme. Je to miesto, ktoré je vždy zaťažené, naložené a poprepájané spomienkami nejakého miznúceho sveta.*“⁵

Kombinácie organických a anorganických komponentov nejednoznačne definovaného prostredia, vzťahy medzi celkom inštalácie a jej detailmi a kontext prostredia vytvárajú v interpretačnej situácii u recipienta voľné a takmer nekonečné reťazenie asociácií. Napríklad pri pohľade na umelú nástrahu na lov dravých rýb, ktorá pri chytaní tvarom a pohybom imituje malú ryбку, sa priam núkajú otázky o premenlivých, časovo a kultúrne podmienených kritériách klasifikácie objektov na umelecké a neumelecké. Mnohé historické predmety, ktoré v histórii slúžili najrôznejším účelom – kultovým alebo úžitkovým – dnes posudzujeme ako umelecké diela a obdivujeme ich estetické kvality. O plastovej napodobenine malej ryбки dnes primárne uvažujeme ako o nástroji športového rybára, môžeme však pripustiť, že v budúcnosti sa jej status zmení. Ak túto nástrahu zachytenú v trstí porovnávame s blízkymi postavičkami kovboja a indiánov, premýšľame nielen nad rôznymi formami vizuálnej reprezentácie a ich účelmi (nástraha, ktorá má oklamať rybu, a hračka, ktorá má zabaviť dieťa), ale aj nad špecifickou afordanciou⁶ objektov, teda ako sa aktivizuje potenciál týchto predmetov pri činnosti, pre ktorú sú pôvodne vytvorené (lov dravých rýb priláča a hra dieťaťa). V umeleckej inštalácii sú tieto objekty prívlastnené umelcom a z časti neutralizované, pričom sa mení ich status, ale zároveň s nimi ostáva spojené množstvo významov a asociácií, ktoré sa vyjavujú v rámci predstaveného environmentu, a to na základe intelektuálnej a emočnej výbavy interpreta. Úvahy nás tak pri otvorenej interpretačnej situácii môžu priviesť aj k záverom nezodpovedajúcim predpokladaným intenciam autora a kurátora. Umiestnenie figúrok indiánov a kovboja, držiacich v rukách zbrane, sa v rámci inštalácie spája so subjektívnym nostalgickým spomínaním na detstvo a hry pri potoku a v lese.⁷ Tieto postavičky dopĺňajú aj celkový charakter prostredia, ktoré programovo pracuje so spojením ľudského a prírodného aspektu a tematizuje primitivizmus. Situovanie exotických postáv severoamerických indiánov a kovbojov do židovskej architektúry postavenej koncom 19. storočia v orientalizujúcom maurskom štýle je ako komprimované vyjadrenie inakosti vizuálne pôsobivé. Ak však prúd asociácií nezastavíme v tomto momente, tak nás nasmeruje aj k úvahám o skutočnosti, že detské hry na indiánov a kovbojov nemusia byť vôbec také nevinné, ako sa na prvý pohľad zdá. Sú detskou interpretačnou a simuláciou konfliktu a násilia dospelých, založeného na etnickej a náboženskej odlišnosti a neznášanlivosti. Ak sa pomocou jeho podstatných znakov takto charakterizovaný ozbrojený stret preniesť v rámci inštalácie do priestoru nevyužívanej synagógy, neodbytné sa objavuje aj myšlienka na genocídu chýbajúceho židovského obyvateľstva. Navyše umiestnenie vizuálnych reprezentácií ľudských figúr do priestoru ortodoxnej synagógy

5 GABERA, Dávid. Nie na všetko treba mať odpovede, niekedy je dobré nechať priestor fantázií, ukazuje výstava Martina Piačka. In *Dennik N*, 8. 7. 2021. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2461124/nie-na-vsetko-treba-mat-odpovede-niekedy-je-dobre-nychat-priestor-fantazii-ukazuje-vystava-martina-piaceka/> [16. 7. 2021].

6 K pojmu afordancia bližšie pozri: KESNER, Ladislav. Intence, afordance a význam kultúrnych objektů. In KROUPA, Jiří – ŠEĎE-RISOVÁ-LOUDOVÁ, Michaela – KONEČNÝ, Lubomír (eds.). *Orbis artium: k jubileu Lubomíra Slavička*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 59 – 73.

7 GABERA, Dávid. Nie na všetko treba mať odpovede, niekedy je dobré nechať priestor fantázií, ukazuje výstava Martina Piačka. In *Dennik N*, 8. 7. 2021. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2461124/nie-na-vsetko-treba-mat-odpovede-niekedy-je-dobre-nychat-priestor-fantazii-ukazuje-vystava-martina-piaceka/> [16. 7. 2021].

môžeme zároveň vnímať ako subverzívne gesto zamerané proti teologickej dogme judaizmu o zobrazovaní všetkého živého, ktorá je založená na druhom z Desiatich božích prikázaní (Exodus 20, 3 – 6).

Podobne problematická je aj ústredná klenba vytvorená zo zviazaných konárov, ktorá môže byť vnímaná ako bunker – „detský chrám“⁸, ale rovnako ako pri postavách indiánov a kovboja evokuje aj niečo iné než len nevinné detské hry. Konáre zviazané lanom sú motívom, ktorého interpretácia je v dejinách architektúry založená na dvoch klasických textoch: *De architectura* od Vitruvia a *De origine et situ Germanorum* od Tacita. Vitruvius spája zväzovanie konárov stromov so samotným vznikom architektúry a Tacitus uvádza, že takto stavali Germáni v lesoch chrámy, kde uctievali svojich bohov. Výskyt obrazového motívu lanom zviazaných osekávaných konárov sa v stredoeurópskom umení prelomu 15. a 16. storočia spája s recepciou textov Vitruvia a Tacita dobovými humanistami a utváraním kultúrnej identity, ktorej korene sa hľadali u Germánov.⁹ Na prvý pohľad za javí, že spájať výskyt diskutovaného motívu v inštalácii súčasného umenia s dvetisíc rokmi starými textami a ich novovekou recepciou je nadinterpretáciou, ale pripomeňme, že inštalácia *Metaforum* je definovaná ako „neurčitá fúzia svetov – kultúry, prírody a časov – minulosti a prítomnosti“. Načrtnutá interpretácia diskutovaného motívu ako kultúrneho symptómu, spájaného s manifestovaním identity teda nie je čítaním diela proti srsti, ale výkladom v intenciách kurátora a autora. Ak je teda v synagóge architektonickým tvaroslovím vytvorený akýsi chrám v chráme, tak to nie je len bunker – „detský chrám“ evokujúci detstvo, ale aj nechcená ponáška na pohanský chrám Germánov. Znepokojenie z tohto paradoxného spojenia je ešte silnejšie, keď si uvedomíme, ako si nemeckí nacisti ideologicky privlastnili Tacitov spis, považujúc ho za svoju „bibliu“. Aj z týchto dôvodov Christopher Krebs spojil *Germaniu* s prívlastkom *najnebezpečnejšia kniha*.¹⁰

Piačekova inštalácia *Metaforum* je koncipovaná ako otvorené dielo, ako výzva k interpretácii. Divákovi predostiera systémy vzťahov rozličných významov. Vytvorením imerzného prostredia a hybridnými kombináciami objektov vytvára komplikovanú situáciu, ktorá dokazuje, že hľadanie vzájomných vzťahov v dynamickom celku dejín môže byť radostnou cestou objavov, ale *neurčitá fúzia svetov – kultúry, prírody a časov, siahanie za hranice známeho a poznaného a zameranie sa na okraje vedomia* prináša aj veľkú zodpovednosť a nebezpečenstvo nechcených stretnutí.

Text vznikol v rámci grantu APVV-19-0522 „Tvorba a kritika hodnôt v súčasnom umení (výtvarné umenie, divadlo, film)“ riešeného Centrom vied o umení SAV v Bratislave.

Mgr. Peter Megyeši, PhD. (1985), vyštudoval dejiny a teóriu umenia na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave (2011), absolvoval študijné pobyty na FF UK v Prahe (2010/2011) a na FF MU v Brne (2013). Doktorandské štúdium ukončil na Katedre dejín a teórie umenia Trnavskej univerzity v Trnave dizertačnou prácou venovanou významovým vrstvám stredovekej ikonografie sv. Krištofa (2014). V rokoch 2014 – 2021 pôsobil ako odborný asistent na Katedre teórie a dejín umenia Fakulty umení Technickej univerzity v Košiciach. V súčasnosti pôsobí na Katedre dejín a teórie umenia Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a ako vedecký pracovník v Centre vied o umení SAV v Bratislave. Venuje sa výskumu umenia stredoveku a raného novoveku, ikonografii, ikonológii, emblematike, ale aj reflexii súčasného umenia a problematike interpretácie.

8 Tamže.

9 CROSSLEY, Paul. The Return to the Forest: Natural Architecture and the German Past in the Age of Dürer. In GAEHTGENS, Thomas W. (ed.). *Künstlerischer Austausch, Akten des 28. Internationalen Kongresses für Kunstgeschichte*. Berlin: Akademie Verlag, 1993, s. 71 – 80; RENNA, Thomas. The Reception of Tacitus' Germania by the German Humanists: from Provence to Empire. In *Quidditas*, 2016, 37, s. 111 – 150; WALCZAK, Marek. Ropes and Knots: Architectural Emulation in Fifteenth- and Early Sixteenth-Century Central Europe and the Origins of Architecture. In *Source: Notes in the History of Art*, 2021, 40, s. 133 – 142.